

Бялыніцкі раён пад час заняпаду Рэчы Паспалітай

У 1772 годзе паміж Аўстрыяй, Прусіяй і Расіяй была дасягнута згода аб першым падзеле Рэчы паспалітай, у выніку якога тэрыторыя на ўсход ад ракі Друць адышла да Расіі. Па Друці прайшла новая дзяржаўная мяжа, якая расекла надвое сучасны Бялыніцкі раён. Пры гэтым частка маёнтка Бялынічы, размешчанага на абодвух берагах ракі, апынулася ў Расіі, а частка – у Рэчы Паспалітай.

Усе ўладальнікі маёнткаў, далучаных да Расіі, павінны былі прынесці прысягу імператрыцы Кацярыне 2. Тым, хто адмаўляўся зрабіць гэта, пагражала канфіскацыя ўладанняў. Так, у прыватнасці, былі канфіскаваныя вялікія падняпроўскія маёнткі Караля Станіслава Радзівіла – зацятага праціўніка Расіі, які тады знаходзіўся ў эміграцыі. Не пажадаў прынесці прысягу і ўладальнік Цяцерына Міхаіл Казімір Агінскі, у выніку чаго страціў левабярэжную частку гэтага маёнтка (менавіта там яго абшары ахоплівалі частку Бялыніцкага раёна). Крыху пазней імператрыца Кацярына падаравала сканфіскаваныя ў Агінскага ўладанні княгіні Дашкавай.

Што да Ігнацыя і Алены Агінскіх, то яны здаўна мелі добрыя стасункі з расійскім дваром. Княгіня Алена яшчэ да падзелу была знаёма з Кацярынай. Так што праблем з прысягай і пацвярджэннем права на маёнткі ў Агінскіх не

было. Крыху пазней, у 1775 г., Ігнацы памёр і яго жонка сталася адзінай уладальніцай Бялыніч, якія неўзабаве падаравала пляменніку свайго мужа – Францішку Ксаверыю Агінскаму.

Новадалучаная да Расіі ўсходняя частка Бялыніцкага раёна ўвайшла ў Магілёўскі павет аднайменнай губерні. Рэштка яго тэрыторыі на захад ад Друці засталася пакуль што засталася ў складзе Аршанскага павета ВКЛ. У 1775 г. там быў складзены апошні падымны тарыф, прычым вельмі падрабязна. З пазначэннем колькасці двароў у кожным паселішчы. Да маёнтка Бялынічы, які належаў князю Агінскаму, адносіліся вёскі Мокравічы (39 дымоў), Вялікая і Малая машчаніцы (адпаведна 28 і 21), Алешкавічы (30), Асавец (25), Забалоце (19), Сякерка (11), а таксама аддаленыя Сярмяжанка (23) і Замачулле (11).

Маёнтак Цяхцін бялыніцкіх кармелітаў налічваў 61 дым, Карытніца Чарноўскага – 5, дзве часткі маёнтка Бахань паноў Пішчалаў – адпаведна 8 і 4, Дручаны Хадакоўскага – 9. Паміж гэтымі маёнткамі быў абшар, які адносіўся да дзяржаўнага Любушанскага староства. У яго складзе тарыф упамінае вёскі Падзевічы (14), Дабрылавічы (6) і Ігліцу (8). Крыху больш ранняя люстрацыя Любушанскага староства за 1764 г. называе апрача гэтых паселішчаў яшчэ і Заполле з 7 дварамі, якое ў тарыфе

Бялыніцкі касцёл кармелітаў

чамусьці прапушчана.

Як у люстрацыі 1764 г., так і ў тарыфе 1775 г. пазначаны таксама шэраг дзяржаўных старостваў на паўночным захадзе раёна. З іх непасрэдна да Барысаўскага староства адносіліся вёскі Пупса (12 двароў), Смагілаўка (7), Кулакоўка (7) і засценак Вольніца (4), да Клеўскага – Клеўка (17) і Слабада (5), да Ясьмонскага – мястэчка Ясьмоны (40), вёска Клева (28) і засценак Кунцы (4), да Дзявошыцкага – адзіная вёска Дзявошыцы (17).

Апрача таго, самы поўдзень раёна, дзе знаходзілася в. Пільшычы, уяўляў сабой далёкі ўскраек вялізнага Быхаўскага графства паноў Сапегаў, абшар якога цягнуўся адсюль на поўдзень і паўднёвы захад, у сучасныя Клічаўскі і Быхаўскі раёны. Гэтая вёска ўпамінаецца ў асобным тарыфе маёнтка Стары Быхаў за 1758 г. сярод паселішчаў, якія на той момант знаходзіліся ў закладзе ў пана Хлявінскага. Яна налічвала 3,5 умоўных дымоў.

(Закан. на ст. 2)

Бялыніцкі раён пад час заняпаду

Рэчы Паспалітай

(Закан. Пач, на ст. 1)

Пра тую частку Бялыніччыны, што ў 1772 г. адышла да Расіі, можна атрымаць уяўленне з эканамічных заўваг да генеральнага межавання Магілёўскага павета, праведзенага новымі ўладамі ў 1785 г. У мястэчку Бялынічы князя Агінскага было на той час 108 двароў, у якіх налічваўся 401 жыхар мужчынскага полу і 430 – жаночага. Апрача таго, значным паселішчам у складзе гэтага маёнтка было сяло Малое Трылесіна (57 двароў, 285 жыхароў). У Вялікім Трылесіне было толькі 29 двароў, 225 жыхароў, у Ланькаве – адпаведна 56 і 286, у Рагачы – 35 і 207, у Хвойне – 25 і 135, у Пачапку – 32 і 176, у Шылаўцы – 18 і 103, у Запакуллі – 19 і 128, у Гараватцы – 12 і 71.

Другім буйным маёнткам быў Галоўчын Міхаіла Паца. У мястэчку Галоўчын было 116 двароў, 633 жыхары (317 мужчынскага і 316 – жаночага полу). Да маёнтка (разам з Княжыцамі) належалі 44 паселішчы, з якіх на тэрыторыі Бялыніцкага раёна найбольш значнымі былі Забалоцце (62 двары, 378 жыхароў), Вялікае Кудзіна (45, 249), Васількі (42, 254), Свяцілавічы (40, 289), Сіпайлы (34, 195), Вішова (28, 243), Малое Кудзіна (22, 142) і інш. Апрача таго, вёскі Старое Сяло (22, 109), Сурды (18, 111) і Камяніца (14, 106) знаходзіліся ў сумесным валоданні Паца і галоўчынскага дамініканскага кляштара, а в. Ізбішча (30, 272) адносілася да маёнтка Бульжычы тых жа дамініканцаў, раней падараванага ім прод-

камі Міхаіла Паца складу маёнтка Княжыцы. Побач знаходзіўся невялікі маёнтка калезскага асэсара Якава Дзішканца ў складзе дзвюх вёсак: Ермалавічы (16, 101) і Лахвіца (6, 49), а таксама маёнтка Рафалава з в. Галубоўка (26, 167) Рыгора Карабанькі.

На той частцы ўладанняў княгіні Дашкавай, што ўваходзіла ў сучасны Бялыніцкі раён, буйнейшымі былі сяло Ількавічы (56, 516), вёскі Вуйлава (78, 418), Лубяны (53, 269), Крывуліна (33, 170) і інш.

Кароткі перыяд падзелу Бялыніччыны скончыўся ў 1793 г., калі ў выніку другога падзелу Рэчы Паспалітай уся тэрыторыя раёна апынулася ў складзе Расійскай імперыі.

В. І. Насевіч

Якія манетныя скарбы былі знойдзены на тэрыторыі Бялыніцкага раёна?

Першы манетны скарб быў знойдзены ў Алешкавічах у 1863 годзе. Складаўся ён з 966 экзэмпляраў білонавых і срэбных манет Рэчы Паспалітай, герцагства Браўншвейскага, Прусіі, Шведскай Прыбалтыкі, Мяркуецца, што схаваны ён быў у 1649 годзе.

У 1911 годзе ў Ланькаве быў знойдзены скарб з 48 срэбных манет Расійскай імперыі, які быў схаваны ў 1784 годзе.

У Кляве ў 1913 годзе знайшлі 677 манет Вялікага княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, паўталеры Іспанскіх

Нідэрландаў, срэбныя і залатыя манеты Германскай імперыі, Шведскай Прыбалтыкі. Гэты скарб схаваны быў у 1661 годзе.

У розныя гады былі знойдзены гэтаксама манетныя скарбы ў Бялынічах, Вялікай Машчаніцы, Галоўчыне, урочышчы Грыва каля Вугольшчыны, Кудзіне, М. Машчаніцы, Снытках, Трылесіне з манетамі залатымі, срэбнымі, бронзавымі, меднымі і білонавым дзяржаў Вялікага княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расіі, Венгрыі, Чэхіі, Швэйца-

рыі, Іспанскіх Нідэрландаў, Польшчы, Германскай імперыі, Шведскай Прыбалтыкі, Прусіі – усяго каля шасці тысяч экзэмпляраў.

Самы вялікі па колькасці манет клад быў знойдзены ў 1961 годзе ў Бялынічах, які налічваў 3700 манет Рэчы Паспалітай, адзін бронзавы экзэмпляр Кітайскай манеты. Схаваны быў скарб у 18 стагоддзі.

“Згукі мінуўшчыны”

Сустрэчы

Алег Латышонак: “Я лічу Магілёў сэрцам Беларусі”

Днямі ў Магілёве адбылася прэзентацыя кнігі сучаснага беластоцкага гісторыка, прафесара Алега Латышонка «Жаўнеры БНР» з удзелам аўтара. У прадстаўленае магілёўцам выданне ўвайшла ў перакладзе з польскай манаграфія «Беларускія вайсковыя фармаванні: 1917—1923 гады», а таксама згрупаваныя ў тэматычныя раздзелы «Станіслаў Булак Балаховіч: старонкі бурлівага жыцця» і «Змаганне за ўласную дзяржаву» публікацыі А. Латышонка з іншых выданняў. Ва ўступным слове рэдактар часопіса “ARCHE” Валер Булгакаў прадставіў сп. Алега Латышонка як чалавека, які нарадзіўся і жыве ў Польшчы, але які захаваў сваю беларускую аўтэнтычнасць і стаў выдатнейшым гісторыкам. Сам Алег Латышонак адразу ж прыемна здзіў гасцей вечарыны тым, што назваў Магілёў сапраўдным сэрцам Беларусі. Паводле аўтара, гэта вынікае з яго апошніх даследаванняў. Пасля сп. Латышонка распавёў пра гісторыю стварэння кнігі “Жаўнеры БНР”, падкрэсліўшы пры гэтым, што ўся яго праца пачалася з цікавасці да асобы генерала Станіслава Булак-Балаховіча. І калі на пачатку працы ён думаў, што сутыкнецца з невялікім аб’ёмам фактычнага матэрыялу, то цяпер разумее, што “па кожным з раздзелаў маёй кнігі можна пісаць дысертацыю”. На жаль, паводле А. Латышонка, над гэтым пытаннем працуе вельмі мала беларускіх гісторыкаў.

“Я пішу не сапраўдную, а сваю гісторыю Беларусі, маю

сваё бачанне і не іду за іншымі”, - адзначыў аўтар. Напрыканцы выступлення беластоцкі гісторык зрабіў выснову, што заслуга жаўнераў БНР у тым, што яны змагаліся і не далі загінуць ідэі беларускай нацыянальнай дзяржавы, стварэнне якой у той гістарычны момант было наўрад ці магчыма. А Валер Булгакаў, які таксама прадставіў некалькі нумароў “ARCHE”, падкрэсліў, што кніга Алега Латышонка яшчэ вельмі цікавая даследаваннем аспектаў беларускай дзяржаватворчасці і публікацыяй унікальных даку-

ментаў, датычных беларускіх вайсковых фармаванняў 1917-1927 гг.

Застаецца дадаць, што самы актыўны ўдзел у размове прынялі магілёўскія гісторыкі Ігар Пушкін і Алесь Агееў.

**Падрыхтаваў Юрась
Каласоўскі**

Пра што піша ў сваёй новай кнізе Алег Латышонак?

Беларускія вайсковыя фармаванні ў 1917—1923 гадах (без уліку партызанскіх) налічвалі каля 11 тысячаў байцоў.

Новую кніжку Алега Латышонка можна назваць малым зборам твораў — сюды ўвайшла ў перакладзе з польскай манаграфія «Беларускія вайсковыя фармаванні: 1917—1923 гады», а таксама згрупаваныя ў тэматычныя раздзелы «Станіслаў Булак-Балаховіч: старонкі бурлівага жыцця» і «Змаганне за ўласную дзяржаву» публікацыі аўтара з іншых выданняў. Такім чынам, гэта кніга пра шчырыя памкненні, палітычныя камбінацыі і асабістыя ахвяры.

Вельмі асабістая кніга

Разам з тым кніга беластоцкага гісторыка, пры ўсёй напоўненасці яе фактурай і архіўнымі спасылкамі, нясе на сабе адбітак асабістых эмоцый аўтара. І пачынаюцца яны ад бацькі. Так, распавядаць Алег Латышонку — ён сам пра гэту піша — пра вялікую гісторыю Беларусі пачаў ягоны бацька. А той усё не верыў: «Я прачытаў мноства кніжак, але ні ў адной нічога падобнага немагчыма было знайсці. Кніжкі, вядома, былі камуністычныя, і ўся гісторыя Беларусі з іх была выдаленая, таму можна мяне лічыць ахвярай прапаганды». Дадамо да гэтага ўласцівую маладосці ўзбунтаванасць супраць бацькавага аўтарытэту.

Якая перакуленасць шаляў! У позняй БССР хутчэй дзеці — вучні старэйшых класаў ды студэнты — маглі распавесці бацькам пра гісторыю Беларусі, чым пачуць ад іх уцямяныя не толькі звесткі, але і сістэмныя думкі пра лёс іхня-

га краю, якія хоць бы трохі вылучаліся з савецкіх канонаў.

Хіба што ўраджэнцы Заходняй Беларусі яшчэ маглі сутыкнуцца з напайнастальгічнымі ўспамінамі сваіх бацькоў пра даваенны час. Гэта праўда — у савецкім ідэалагічным маналіце рэальнага месца для Беларусі не заставалася, а паміж пакаленнямі беларусаў узводзіліся мury забыцця і непаразумення.

Сам жа Латышонак звярнуўся да гісторыі Беларусі ўжо студэнтам Ягелонскага ўніверсітэту ў Кракаве. Несумненна, гэта было для яго адкрыццём цэлага культурнага кантыненту, ці, як у Мар'яна Брандыса, «Каралеўства Беларусь».

Найперш малады гісторык пачаў займацца постацю генерала Булак-Балаховіча, а пасля, «разам з тым, як стаў сабе ўсведамляць, колькі людзей сапраўды ваявала за Беларусь, стала ясна, што напісанне біяграфіі Генерала дзевядзеца адкласці (усё маю надзею, што калісьці яе напішу)». Такім чынам нарадзілася доктарская праца (кандыдацкая, паводле постсавецкай тэрміналогіі) «Беларускія вайсковыя фармаванні: 1917—1923 гады».

Беластаччане

Яшчэ адзін асабісты матыў Латышонка ў напісанні гэтай кнігі — удзел у баях за Беларусь ягоных землякоў, жыхароў Беластоцкага краю. Для самога аўтара тут вельмі паказальны прыклад Беластоцкага батальёну Дзямідава, які найдаўжэй з усіх беларускіх

аддзелаў змагаўся з бальшавікамі ў адкрытым полі. На гэтым эпізодзе варта крыху спыніцца.

Увосень 1920 году да арміі Булак-Балаховіча далучыўся капітан Мікола Дзямідаў, які ў наваколлях Беластоку набраў з добраахвотнікаў батальён — чатырыста чалавек, — з якім і з'явіўся ў стаўку генерала пад Туравам. На пачатку лістапада армія Булак-Балаховіча рушыла на ўсход і ўзяла Мазыр. Але далейшы наступ быў спынены на Дняпры. Нашта мацнейшыя чырвоныя дывізіі сталі адцясняць балахоўцаў на ўсход. 27 лістапада Булак-Балаховічу пагражала нават акружанне. Тады выратавалі яго жаўнеры Беластоцкага батальёну і Смаленскага палка, якія ў вырэшальны момант пераправіліся праз Прыпяць у вельмі цяжкіх абставінах і дапамаглі таварышам.

(Працяг на ст. 5)

Алег Латышонак

Пра што піша ў сваёй новай кнізе Алег Латышонак?

Пасля адступлення арміі Булак-Балаховіча на кантраляваную палякамі тэрыторыю Дзямідаў не здаўся, і са сваім батальёнам з 400—600 чалавек, з дзвюма гарматамі і чатырма кулямётамі, застаўся ў нейтральнай зоне і працягваў барацьбу. 29 лістапада батальён Дзямідава ўступіў у пераможны бой з бальшавіцкім 40-м стралковым палком, страціўшы чатырох забітых і 10 параненых. 3 снежня батальён адбіў атакі бальшавікоў пад вёскай Вялікая Малышаўка. Батальён якраз ішоў на дапамогу Слуцкай брыгадзе. На жаль, Рада Случчыны вырашыла спыніць змаганне і, ратуючыся ад бальшавікоў, перайшла на польскі бок фронту. Батальён жа Дзямідава аперваў на Мазыршчыне да студзеня 1921 году, пакуль нарэшце таксама не быў вымушаны перайсці на польскі бок.

Асобны батальён пад камандаваннем Міколы Дзямідава быў апошнім беларускім вайсковым аддзелам, які на полі бою аказаў супраціў савецкім войскам у барацьбе за незалежнасць Беларусі. І тое, што гэта былі пераважна, стала для Латышонка моцным пабудзальным матывам у даследаванні тэмы і напісанні працы.

Але вось сапраўдным адкрыццём (у тым ліку і для мяне) стаў радавод Дзямідава, распрацаваны Алегам Латышонкам. Мікола Дзямідаў (1888—1967) нарадзіўся ў Гарадку на Падляшшы, ён быў сынам Станіслава Катнароўскага і Аляксандры з Каліноўскіх. Ягоны бацька памёр у тым самым годзе, а маці паўторна выйшла замуж за акцызнага

*Гусары БНР перад будынкам вайсковай камендатуры
Гародні ў 1919 гаду*

чыноўніка Івана Дзямідава, які 10 снежня 1889 году ўсыніў ейнага сына, даўшы яму сваё прозвішча.

Самі Дзямідавы былі мясцовымі фабрыкантамі, а адзін з іх фінансаваў рэстаўрацыю абраза Маці Божай у гарадоцкай царкве. У дзяцінстве ж на выхаванне Міколы найбольшы ўплыў меў ягоны дзед па маці Аляксандр Каліноўскі, брат (удакладню Латышонка — кузэн) Вінцэнта Канстанціна Каліноўскага, аднаго з кіраўнікоў паўстання 1863—1864 гадоў у Літве і Беларусі. А ў шляхецкіх сем'ях гэта вельмі блізкая ступень сваяцтва. Так-так, Мікола Дзямідаў па куззелі (па лініі маці) быў сваяком Кастуся Каліноўскага! Аляксандр Каліноўскі культываваў памяць пра свайго кузэна, што сапраўды паўплывала на будучы палітычны і нацыянальны выбар Міколы Дзямідава.

Колькі іх было?

Усё ж, якія меркаванні Латы-

шонка адносна колькасці беларускіх жаўнераў у час тых катаклізмаў? Па выніках сваіх архіўных штудыяў гісторык прыходзіць да высновы, што беларускія вайсковыя фармаванні ў 1917—1923 гадах усе разам налічвалі каля 11 тысячаў афіцэраў і жаўнераў (калі не браць пад увагу Беларускае корпус у Малдове на Румынскім фронце, які налічваў больш за 100 тысячаў чалавек).

Аднак трэба заўважыць, што некаторыя вайскоўцы па чарзе належалі да розных фармаванняў, ды не ўсе яны бралі ўдзел у баях. З іншага боку, за незалежнасць Беларусі змагаліся таксама партызаны, колькасць якіх вызначыць цяжка. Дзеля гэтага застаецца толькі прызнаць той факт, што за незалежнасць Беларусі ў той час са зброяй у руках змагаліся 10 з лішкам тысячаў чалавек. Колькасць не такая ўжо і вялікая,

(Заканч. на ст. 6)

Пра што піша ў сваёй новай кнізе Алег Латышонак?

(Закан. Пач. на ст. 4-5)

, але гэта былі выключна добраахвотнікі.

Камандныя кадры беларускіх аддзелаў складалі інтэлігенты, якія пазнаёміліся з вайскавай справай на франтах Першай сусветнай вайны. Прафесійных вайскоўцаў сярод беларускіх камандзіраў было няшмат. Жаўнерамі беларускіх фармаванняў былі амаль выключна сяляне, прычым несумненна багатыя і сярэднія заможнасці, якія барацьбу за незалежнасць Беларусі атаясамлівалі з абаронай уласнай гаспадаркі.

Пра сабаку Райта, альбо Які немагчыма ўхіліцца ад непрыкметнага

Адно ж тэму Латышонак толькі пазначыў ва ўступным «Слове да беларускага чытача», але не рызыкнуў развіваць. Тычыцца гэта супрацоўніцтва беларускіх дзеячаў з савецкімі спецслужбамі. Цяпер ужо відавочна, што некаторыя з найбольш выдатных змагароў (не гаворачы пра нашмат менш спраўных і адважных) за БНР, такія як Канстанцін Езавітаў, Францішак Кушаль ці Герман Шыманюк,

сталі ў свой час савецкімі агентамі. Латышонак называе гэта вельмі прыкрай канстатацыяй і ўдакладняе, што падобная праблема «патрабуе шматбаковага і глыбокага вывучэння». Тым не менш, адначасова беластоцкі гісторык, відавочна таксама, што не былі яны агентамі ў той час, калі змаганне за незалежную БНР выглядала яшчэ рэальным.

Трагізм і злая іронія заключаецца ў тым, што менавіта многія беларускія «нацысты» да таго былі савецкімі агентамі. Стваральнік Беларускай нацыянал-сацыялістычнай партыі Фабіян Акінчыц у 1920-я ўзначальваў Юрыдычны аддзел Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, а будучы прэзідэнт створанай пад немцамі ў 1943 г. Беларускай Цэнтральнай Рады Радаслаў Астроўскі тады ж настолькі цесна супрацоўнічаў з мінскай КП(б)Б і Кампартыяй Заходняй Беларусі, што ўзначальваў Беларускі Кааператыўны Банк у Вільні, праз які праходзілі сродкі ГПУ (тагачасная назва КДБ) на фінансаванне Грамады. І ў нацызме, і ў ка-

мунізме яны бачылі шырму, за якой можна працягваць, у іхнім разуменні, беларускую справу.

Мяне таксама не пакідаюць думкі, што можна рабіць у тыя хвіліны, калі абрынаецца ўвесь навакольны свет ды прыходзіцца акрэсліваць свой выбар «найменшага» з найгоршага. Усё ж я схіляюся да думкі, што лепш зусім нічога не рабіць, чым ісці на кампрамісы са злом у надзеі на ўласную гульню ды магчымы выйгрыш. Прынамсі, супрацоўніцтва беларускіх актывістаў са спецслужбамі таталітарных рэжымаў не дапамагло такім дзеячам рэалізаваць уласныя палітычныя мэты ды завяло іхняе ўласнае жыццё ў тупік.

Алег Латышонак таксама мае свой, не без сарказму, рэцэпт: «І, можа, лепш было б, каб Браніслаў Тарашкевіч займаўся літаратурнай дзейнасцю, замест таго, каб прадаваць свой народ Сталіну». Булак-Балаховіч у той самы час, у другой палове 1920-х, пісаў паэму пра свайго сабаку Райта.

Алег Дзярновіч, «Наша ніва»

Якія дарогі звязвалі Бялынічы з блізкім і далёкім светам?

Даўней праз тэрыторыю края праходзіла некалькі дарог рознага прызначэння: паштовых, гандлёвых, ваенна-транспартных, прасёлачных. Галоўчын знаходзіўся на былым Віленскім тракце. Каля мястэчка Княжыцы пачыналася адгалінаванне ад паштовага тракту Смаленск – Орша – Сянно, якое ішло праз Бялы-

нічы, Эсьмоны на Ігумен (Чэрвень). Яшчэ адна паштовая дарога з Княжыц праходзіла праз Нежкаў на Мінскую губерню і праз Бялынічы на Шаплевічы і далей на чыгуначную станцыю Слаўнае.

Адной з ажыўленых была дарога, якая злучала Галоўчын, Эсьмоны і Бялынічы з Магілёвам. Дарогі, якія мелі

мясцовае значэнне, звязваючы між сабой вёскі, называліся прасёлачнымі.

У буйных вёсках, што знаходзіліся ля трактаў, размяшчаліся пастаяльныя двары. Напрыканцы 19 стагоддзя іх налічвалася 17, з якіх чатыры былі ў саміх Бялынічах.

“Згукі мінуўшчыны”

БЯЛЫНІЦКІ АБРАЗ МАЦІ БОЖАЙ

(Закан. Пач. у № 5 (21))

Шата, а таксама кароны з гербамі Папы Бэнэдыкта XIV, Радзівілаў і Агінскіх, зробленыя ў Рыме ў 1756 г., ацалелі на абразе і пасля пажару 1859 г.

Вялікі ўплыў абраза на навакольнае насельніцтва розных веравызнанняў стаў галоўнай прычынаю скасавання кляштара (1832 г.), а пазней і касцёла. У 1876 г. касцёл быў пераасвячоны ў царкву на працягу адной ночы з 11 на 12 красавіка так імкліва, што католікі не паспелі вынесці цудатворны абраз са сваёй святыні, і 12-га красавіка стала днём праваслаўнага святкавання абраза.

Як з'яўленне так і знікненне бялыніцкага абраза ахутана таямніцай. В. Навакоўскі сцвярджаў, што ў час знішчальнага пажару за некалькі гадоў да скасавання касцёла (у 1859 г.?) ксёндз Гадлеўскі ўратаваў абраз, але, прадбачыўшы закрыццё касцёла, у новы алтар змясціў копію, а цудатворны абраз захаваў «у надзейным месцы, дзе ён знаходзіцца і цяпер». На чые звесткі абাপіраўся В. Навакоўскі і што гэта за «надзейнае месца», невядома. Кс. Гадлеўскі памер 10 лютага 1876 г. і быў пахаваны ў Бялынічах, дзе і цяпер некаторыя людзі вераць, што абраз схаваны тут ці дзесьці паблізу. У кармэліцкім асяроддзі ў Польшчы выказваецца думка, што бялыніцкі абраз цяпер знаходзіцца ў касцёле кармэлітаў у Волі Гулоўскай Сядлецкай дыэцэзіі.

Праваслаўныя гісторыкі лічылі, што цудатворны абраз застаўся у царкве і, здаецца, на ранейшым месцы ў алтары. Да яго з абодвух бакоў

узнімаліся металічныя сходы. Няма рэальных звестак пра лёс абраза пасля бальшавіцкай рэвалюцыі 1917 года. Шату і кароны з яго новых ўлады, безумоўна, абадралі ў 1921–1922 гг. падчас кампаніі па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцяў «для дапамогі галодным Паволжжа». Цяпер лічыцца, што ў 1930-я гг., калі царква была зачынена, абраз трапіў у Магілёўскі абласны краязнаўчы музей і знік адтуль у час вайны 1941–1945 гг., у Беларусі не захавалася нават яго фотафіксацыі.

У пачатку XX ст. былі надрукаваны літаграфіі з абраза, а ў некаторых царквах Магілёўшчыны захаваліся яго копіі канца XIX – пачатку XX ст., якія не перадаюць дакладна мастацкіх якасцяў пратографа. З касцёльных вопісаў можна даведацца толькі, што абраз быў намаляваны на дошцы, меў «ясны каларыт»; з гісторыі з'яўлення можна дапусціць, што на дошцы намаляваны былі толькі твары Марыі і Езуса. Прыгажосць абраза падкрэсліваюць праваслаўныя аўтары канца XIX ст.: «Несмотря на древность иконы, высокое искусство сохранило в изображении лика необычайную свежесть красок...». Меркаваць пра іконаграфію сlynнага абраза можна ў агульных рысах па некалькіх копіях канца XIX ст., нешматлікіх гравюрах і літаграфіях. Найбольш ранняя з іх выканана ў 1760-я гг. Якубам Лабінгерам досыць абагульнена: вярхоўскі гравёр, хутчэй за ўсё, не бачыў самога абраза. Шматлікія абразкі-медалі 1-й пал. XIX ст., як іконаграфічныя крыніцы, каштоўнасці не ўяўляюць. У наш час найбольш блізкімі да

арыгіналу копіямі бялыніцкага абраза можна лічыць два абразы сярэдзіны XVII ст.: а) абраз нясвіжскага паходжання, на дошцы — у касцёле ў Новай Мышы, б) абраз на палатне з царквы ў Тарэйках (цяпер у МСБК ІМЭФ НАН). Мяркуючы па іх поўным падабенстве, яны маглі быць намаляваны з абраза-пратографа, калі той знаходзіўся непадалёку ў Ляхавічах (1654–1665). Вельмі блізім іконаграфічна да згаданых абразоў з Тарэек і Нясвіжа з'яўляецца абраз Маці Божай Бялыніцкай XVIII ст., які паходзіць з аднаго з касцёлаў Вільні, у Мастацкім музеі Літвы.

Маці Божая Бялыніцкая належыць да тыпу Адзігітры з Дзіцем на левай руцэ, характэрная іконаграфічная рыса — становішча правай рукі, апушчанай уніз да самага краю, нібы пад цяжарам скіпетра. Твар у тры чвэрці звернуты да Дзіцяці, галава Езуса злегку адхілена назад, у левай — дзяржава, правая прыўзнята ў благаслаўленні і выразна паказвае на Маці. Над галавой Марыі — залатая карона, якую падтрымліваюць два анёлы.

(Закан. на ст. 8)

БЯЛЫНІЦКІ АБРАЗ МАЦІ БОЖАЙ

Фон чорны, адзенні таксама цёмных колераў, яркай асветленасцю выдзелены твары: у вобліку Марыі традыцыйны іканапісны ізвод спалучаны з прыгожымі рысамі рэнесансавага жывапісу, Езус наогул нагадвае хлопчыкаў з карцін італьянскіх мастакоў эпохі Рэнесансу, што сведчыць пра «заходняе» паходжанне іканаграфіі абраза, хоць нельга адмаўляць усходнехрысціянскага тыпа твару Марыі. Іконаграфічны тып Маці Божай Каралевы Нябесаў са знакамі царскай улады Н. П. Кандакоў выводзіў з мастацтва Італіі. Да праваслаўнай традыцыі адносіцца і маляванне абразоў «пад аклад», калі нагадаць легенду пра маляванне анёлам толькі твараў Марыі і Езуса. Такое спалучэнне сведчыць аб прыналежнасці абраза да беларускай іканапіснай школы, заснаванай на дзвюх вялікіх мастацкіх традыцыях хрысціянскага Усходу і Захаду, рас-

квітнелай у 1-й палове XVII ст. Тады ж на ўсходзе Беларусі становяцца вядомымі аршанскі (куцеінскі) абраз, баркалабаўскі, тупічаўскі, басценавіцкі «Неўвядальны Цвет». Дэкаратыўныя залатыя кароны і скіпетр на тарэйкаўскім абразе, верагодна, нагадваюць першапачатковыя аздобы бялыніцкага абраза 1-й пал. XVII ст. На віленскай копіі XVIII ст., а таксама на царкоўных копіях XIX ст. ужо намалюваны кароны іншай формы, напэўна, «каранацыйныя», асвячоныя ў Рыме (1755–1761 гг.).

На працягу XVII–XIX стст. бялыніцкі абраз стаў прататыпам для многіх копіяў. Пашыраць яго культ павінны былі перш за ўсе кармэліты. Вядомы з 1682 г. цудатворны абраз Маці Божай Бялыніцкай у іх варшаўскім касцёле на Лешне загінуў у паўстанні 1944 г. Існавала кніга яго цудаў за 1725–1836 гг. Інвентар магілёўскага кармэліцкага касцёла за 1693 г. згадвае цу-

датурны абраз Маці Божай з каронамі і мноствам вотаў, тое ж адзначана ў 1818 г. у Княжыцкай філіі Магілёўскага канвента. Іх іканаграфія невядома, але, напэўна, гэта былі копіі бялыніцкага абраза. Брацтву віленскіх злотнікаў належаў у капліцы св. Барбары касцёла св. Яна алтарны абраз Маці Божай Бялыніцкай, які ўяўляў з сябе срэбраны плоскі рэльеф памерам 20x18 см, замацаваны на дошцы. На адвароце дошкі меўся надпіс: «Ofiara starszego F. Dymowicza Roku 1852 paŹdziernika 1 dnia». Дайшоўшыя да нашага часу абразы Маці Божай Бялыніцкай з-пад Нясвіжа, Мядзеля, Глыбокага, Вільні, Ліды і іншых месцаў сведчаць, што вядомасць гэтай цудатворнай святыні і яе шанаванне выходзіла далёка за межы Магілёўшчыны, дасягаючы Вільні, Варшавы і Кракава.

Аляксандр ЯРАШЭВІЧ

Традыцыі нашага краю

Бабіна каша

Калі нараджаецца першае дзіця, то немаўляці купае бабуля.

Як дзіця вязуць у царкву, каб перахрысціць, яго апранаюць у новае адзенне, купленае хроснай маткай. За службу расплочваецца хросны бацька.

Бабуля прымае ад бацькоў наміткі – тканіну на сукно. Тканіну яна кідае на кут – каб налета быць тут.

Пасля гэтага яна прапаноўвае прысутным паспрабаваць кашу. Але кашу павінен выкупіць кум. Таксама выкупіць бабуліну кашу можа кожны, хто прысутнічае на хрэсьбінах.

Пасля заканчэння застолля бабулю. Куму і кума вязуць дахаты на калясцы.

Грошы, атрыманыя за кашу, аддаюць маці дзіцяці. У першы дзень яны не пералічваюцца.

Запісала Святлана Забаронак. Вёска Вішоў